

Hülya TOKER

Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Yozgat
Türkiye

Assoc. Dr., Yozgat Bozok University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of
International Relations Yozgat/ Türkiye

✉ eposta: hulya.toker@yobu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2400-3826> - <https://ror.org/04qvdf239>

Atıf/Citation: Toker, Hülya. 2023 Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin
Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi (Ekim 1920 Öncesi Süreç). *Avrasya Uluslararası
Araştırmalar Dergisi*, 11 (35), 975-997 <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1223670>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü /Article Types:	Araştırma Makalesi/Dissertation Summary
Geliş Tarihi /Received:	22.12.2022
Kabul Tarihi/Accepted:	23.02.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.06.2023

**GÜNEY KAFKASYA EKSENLİ DEĞİŞİMLERİN
TÜRKİYE-RUSYA FEDERASYONU İLİŞKİLERİ ÜZERİNDEN ANALİZİ
(Ekim 1920 Öncesi Süreç)**

Öz

1991 yılı Aralık ayı sonlarında SSCB’de meydana gelen dağılma ile birlikte bölgede oluşan güç boşluğu, Güney Kafkasya özelinde olduğu gibi bölgesel ve küresel aktörlerin mücadelesini tetikleyen önemli değişikliklerin de habercisi olmuştur. İki kutuplu sistemin istikrarlı politikasının yerini güvensiz ve istikrarsız bir ortama bırakması, Güney Kafkasya ülkelerinin sahip olduğu değerler nedeniyle bölge içi ve bölge dışı devletlerin odak noktası haline gelmesi çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Bölgede meydana gelen değişim, SSCB’nin ardılı olan ve bölgeyi arka bahçesi olarak gören Rusya Federasyonunu (RF) olduğu kadar sınırlarında yepyeni komşularla karşı karşıya gelen ve bölgeyle tarihi ve kültürel bağı bulunan Türkiye’yi de yakından ilgilendirmiş ve dağılma sonrası her iki ülke bölgeye yönelik yeni politikalar üretmek durumunda kalmıştır.

Çalışmada, Güney Kafkasya’nın önemi ve tarihi arka planı kısaca incelendikten sonra, dağılmadan sonra Güney Kafkasya ülkelerinde yaşanan değişim, bu ülkelerin dış politikasını etkileyen bölge içi etnik çatışmalar, Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ başta olmak üzere günümüzde dahi yaşanan problemler ve Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarına yönelik saldırıları gibi çözülemeyen bölgesel sorunlar, bu sorunlar karşısında Türkiye ve RF’nin izlediği politikalar ve bu politikaların iki ülke ilişkilerine etkisi analiz edilmeye çalışılacaktır. Gerek RF gerekse Türkiye’nin, Ermenistan ve Azerbaycan gibi çatışma halinde olan devletlerle yakın ilişki içinde olmaları ve Gürcistan’ın etnik meseleleri konusunda Türkiye’nin aldığı tavır gibi hususların iki ülke ilişkilerini zaman zaman olumsuz etkilediği ancak problemleri ayrı tutup ticaret ve turizm gibi ülke çıkarları için önemli konularda anlaşma sağlanabildiği buna rağmen çözülemeyen problemler nedeniyle istikrarın her an bozulabileceği bir süreç yaşandığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, Türkiye, Rusya Federasyonu, Bölgesel Çatışma, Enerji

AN ANALYSIS OF THE TURKISH-RUSSIAN FEDERATION RELATIONS WITHIN THE FRAMEWORK OF THE CHANGES CENTERED AROUND SOUTHERN CAUCASIA

Abstract

The power vacuum left by the Soviet Union's demise in December 1991 foreshadowed the impending developments, sparking conflict between regional and global actors, particularly those with an interest in the Southern Caucasus. The yielding of the stability established by the bipolar system prior to the insecure and destabilized environment created conflicts among regional and overseas states vying for the resources possessed by the South Caucasian states. The region's changes compelled Türkiye, due to its deep historical and cultural ties with the region's countries, to face newly emerging independent states, forge and pursue new policies in the region, just as the Russian Federation (RF), the successor to the USSR, regarded the region as a threat.

Following a brief account of the importance and historical background of the Southern Caucasus, this study attempts to analyze the politics pursued by the Russian Federation and Turkey, as well as the implications for their bilateral relations, in light of the changes that occurred following the newly emerging independent states in the region as a result of the collapse of the USSR, regional ethnic clashes affecting their foreign policies, and deep-rooted problems still being lived between them.

It is estimated that the approaches taken by both the Russian Federation and Turkey, which have close relations with conflicting countries in the region such as Azerbaijan and Armenia, towards ethnic issues in Georgia created tensions between the two countries at times. However, keeping the problematic issues separate from trade and tourism and appealing to both countries' national interests helped them reach a consensus on certain issues, but the region's current atmosphere of stability is under threat of deterioration.

Keywords: Southern Caucasus, Turkey, Russian Federation, Regional Conflict, Energy.

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünya sistemi, 1990'lı yılların başında küreselleşme eğilimiyle siyasî, kültürel ve ekonomik olarak yeni ilişkiler ve bağımlılıklara evrilmiştir. Bu değişimin etkilediği önemli bölgelerden biri olan Güney Kafkasya'da da SSCB'nin dağılmasından sonra diğer devletlerle ilişkiler kurabilecek, yeni fırsatlar karşısında yeni politikalar üretebilecek bağımsız devletler oluşmuştur. Ancak bu devletlerin uluslararası sisteme dahil olması, onları bölge içi ve bölge dışı aktörlerin hedefi haline de getirmiştir (Sarıahmetoğlu, 2014: 89). Kafkasya'nın, Asya ve Avrupa arasındaki kara bağlantısının yanı sıra bölgesel veya küresel güçlerle ortak sınırları olması, rekabet halindeki bölgesel güçler arasında tampon görevi yapması ve en önemlisi sahip olduğu kaynaklar, son 3000 yıldır bölgede rekabeti tetikleyen jeostratejik ve jeoekonomik unsurlar olmuştur. Kafkasya'nın özellikle ABD ve Batılı devletlerin bir kısmı için İran ve Rusya'yı saf dışı bırakarak Hazar

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

petrol ve gaz ihracatının uluslararası pazarlara iletiminde potansiyel geçiş rotası sunması, bölgedeki rekabeti daha da artırmıştır (Peimani, 2009: 45). Bu rekabette bölgenin yapısından kaynaklanan bazı problemler bölgeye müdahil olmak isteyen aktörlerin işini kısmen kolaylaştırdığı söylenebilir. Zira Karadeniz-Avrupa, Hazar Denizi-Orta Asya, Suriye-Mısır ve İran-Basra Körfezi arasında kesişme noktasında bulunan Kafkaslar; tek geçit bölgesi olması ve kuzey-güney, doğu-batı arasında önemli bir koridor özelliği taşıması, pek çok kavimin bölgeden gelip geçmesine, burada yerleşmesine ve bu coğrafyada hâkimiyet için mücadele etmesine sebep olması, bu hareketliliğin aynı zamanda bölgenin kozmopolit yapısının da temelini oluşturmuştur (Hacısalihoglu, 2006: 7); (Kadimoğulları, 2019: 13). Bu şekilde oluşan bölgenin demografik yapısı; etnik çatışmalar ve istikrarsızlıkları da beraberinde getirirken bölge dışı aktörlerin bölgeye sızmasını da kolaylaştırmıştır. Bu durum, ülkelerin Güney Kafkasya temelli dış politikalarını etkilediği gibi bölgeyle yakından ilgilenen devletlerin birbiriyle olan ilişkilerine de yansımıştır.

Çalışmada, SSCB'nin dağılması sonrası Güney Kafkasya'da bağımsızlığını kazanan ülkelerin içinde buldukları siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, SSCB'nin bölgeden çekilmesiyle meydana gelen otorite boşluğunda bu istikrarsızlığı fırsat olarak gören ve bölgenin mevcut kaynaklarından faydalanmak isteyen devletler, ulusüstü yapılar, uluslararası örgütler, ulusal ve uluslararası şirketler gibi yeni aktörlerin bölgeye dahil olması sonucu yaşanan rekabette RF ve Türkiye'nin Güney Kafkasya eksenli çatışma ve anlaşma konuları ele alınacaktır. Bölgesel güç olan RF'nin bölgeyi arka bahçesi olarak görmesi ve yeni aktörlerin bu alanda faaliyette bulunmasına fırsat vermeme yönünde politikalar izlemesi, bölgeyle tarihi ve kültürel bağı olan Türkiye'nin bölge ülkeleriyle olan yakın ilişkileri doğal çatışma alanları oluşturduğu gibi ülkeler arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler iki ülkenin anlaşma alanları yaratma gereğini de beraberinde getirmiştir. Bölgede özellikle Azerbaycan-Ermenistan arasında Dağlık Karabağ üzerinden yaşanan problemler Türkiye'nin zaman zaman daha radikal kararlar almasını gerekli kıldığı gibi RF'nin de bölge ülkeleri üzerinde etkisini kaybetmeme yönünde izlediği politika gerginliklerin tırmanmasında etken olmuştur. Türkiye'nin RF ile ilişkileri zaman zaman diğer bölge ve bölge dışı aktörleri de yakından ilgilendirmiş ve bu anlamda özellikle ABD ile ilişkilerde zor anlar yaşanmıştır.

1. Güney Kafkasya'nın Tarihi Arka Planı

Güney Kafkasya, tarihte birçok devlet ve imparatorluğun hâkimiyeti altına girmiş ve güçlü devletlerin kenar bölgesi durumunda kalarak daima çevresinde bulunan güç merkezlerinin rekabet odağı olmuştur (Hille, 2010: 1). Bölgesel rekabet –yakın dönem dikkate alındığında– XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti ile İran arasında yaşanırken bu tarihten sonra güç dengesini kendi lehine çeviren Rusya da aktif olarak bu rekabette yerini almıştır (Kamrava, 2017: 1).

Rusya'nın hâkimiyetinin artması, dönemin büyük devletleri tarafından kaygıyla izlenmiş, özellikle İngiltere, Hindistan'daki çıkarlarının tehlikeye girdiği düşüncesiyle Kafkasya'daki değişimleri yakından takibe başlamıştır. Kafkasya'nın; Rus siyasî ve askerî hâkimiyetinin, Batı Anadolu üstünden Akdeniz'e, güneyde İran üstünden Hint Okyanusuna ve doğuda Hazar Denizi üstünden Asya'nın kalbine çevrilen bir üssü durumuna gelmiş olması, Avrasya'da günümüze kadar devam eden *Büyük Oyun*'un başlamasına neden olmuştur (Şal, 2009: 21). Rusların hâkimiyet alanlarını genişletmesi, İngilizlerle arasındaki mesafeyi daraltmış, bu durum büyük oyunu daha da sertleşmiştir (Demirtaş, 2019: 18).

1917 yılında çıkan Bolşevik İhtilali, dikkatini iç meselelere yönelten Rusya'nın kısmen bu oyundan uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu ihtilal, Güney Kafkasya ülkelerini de etkilemiş ve bu ülkeler Rus Kurucu Meclisinin Ocak 1918'de feshedilmesi üzerine Temsilciler Meclisini –*Seym*– oluşturmuş, bir yıl sonra da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. (Kılıç, 2017: 179) Ancak Kızıl Ordu, tekrar bu ülkeleri ele geçirmiş ve kısa süre sonra üç devlet *Kafkasya Ötesi Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti*'ne dönüşmüştür (Sapmaz, 2008: 26, 27). 1936 yılında federasyona son verilerek *Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri* oluşturulmuş ve böylece 1991 yılına kadar devam edecek Sovyet hâkimiyeti başlamıştır (Şal, 2009: 25).

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bölgedeki yapı yeniden değişmiş ve Güney Kafkasya ülkeleri, SSCB döneminde dış ilişkileri sınırlı çevre bölgesiyken artık merkezi bir konuma geçmiştir. (Coene, 2010: 21) Ancak dağılma ve bağımsızlık, beklendiği gibi Güney Kafkasya ülkelerine refah getirmemiş, sahip oldukları petrol, onlara daha müreffeh bir yaşam imkânı sunmasına rağmen yine aynı sebeple çatışmaların da odak noktasına taşınmıştır. Bölgenin petrol ihracat rotası olma özelliği, giderek artan istikrarsızlık nedeniyle yeni bir sorunun da gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur (Peimani, 2009: 65).

SSCB'nin dağılması; XIX. yüzyılda İngiliz ve Rus İmparatorluklarının Kafkasya ve Orta Asya'nın kontrolünü ele geçirmek için verdikleri mücadeleye benzer ancak daha geniş ve daha fazla aktörün dâhil olduğu ve esasını jeopolitik unsurların oluşturduğu bir rekabeti, *Yeni Büyük Oyun*'u gündeme getirmiştir (Demirtaş, 2019: 27). Güney Kafkasya bölgesine yönelik küresel ve bölgesel rekabette önceki aktörlerden farklı olarak, AB ve NATO gibi teşkilatların yanı sıra, Lukoil, British Petrol (BP) gibi şirketler, ABD, RF, Türkiye, İran, Çin, İsrail, Hindistan gibi devletler de oyuna dâhil olmuştur (Koca, 2019: 16).

Çalışmanın konusunu, Yeni Büyük Oyunun aktörlerinden RF ve Türkiye'nin Güney Kafkasya temelli politikaları ve bu politikaların iki ülke ilişkilerine yansımaları oluşturmaktadır. Öncelikli olarak SSCB dağıldıktan sonra bölgede ne gibi değişiklikler yaşandığı konusundan kısaca bahsedip sonrasında bu değişimin RF ve Türkiye ilişkilerini ne yönde etkilediğini ele almak daha yararlı olacaktır.

2. SSCB'nin Dağılması Sonrası Güney Kafkasya

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin 1991 yılında resmen dağılması, jeostratejik, jeoekonomik ve jeopolitik açıdan dünyada önemli değişimleri de beraberinde getirmiştir. Dağılma sonrası Balkanlar'da bulunan sosyalist rejimler birer birer çökerken Orta Asya ve Güney Kafkasya ülkeleri de (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan) bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. (Gürsel, 2012: 3)

Çalışmanın konusunu oluşturan Kafkasya'nın güney havzasında Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetleri ile Acara, Abhazya, Yukarı Karabağ ve Güney Osetya Özerk Bölgeleri bulunurken kuzeyde Rusya Federasyonu'na bağlı yedi özerk cumhuriyet (Dağıstan, Çeçenistan, İnguşetya, Kuzey Osetya-Alanya, Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkes ve Adıge) ve iki kray (Krasnodar ve Stavropol) yer almıştır.

Coğrafi olarak önemli bir koridor özelliği taşıyan Kafkaslar, dağılma sonrası jeopolitik açıdan enerji ve enerji güvenliği, ayrılıkçı hareketler, etnik çatışmalar, ulus devlet inşası, sosyalist sistemden liberal sisteme geçiş çabaları gibi problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Jeopolitik problemler arasında Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya, Cevahetya ve Acaristan sorunları da ayrı bir önem taşımaktadır.

Bölge devletleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra demokratik ve ekonomik açıdan içinde buldukları istikrarsız yapıdan kaynaklanan problemlerle baş etmek zorunda kalmışlardır. (Arı, 2010: 13). Sovyet yönetimi sırasında eğitimden sağlığa hemen hemen her konu devlet tarafından organize edilirken dağılma sonrası liberal ve serbest pazar sistemine geçmek gerek yöneticileri gerekse halkın yıpranmasına neden olmuştur. Ordu ve güvenlik güçlerinin yeni oluşturulmaya başlanması önemli problemleri de beraberinde getirmiştir. Azerbaycan, Ermenistan'ın iki misli nüfusa sahip olmasına rağmen sınırlarını koruyamayıp ülkesinin 1/3'ünü Ermeni hakimiyetine terk ederken Gürcistan, sayıca az olan Abhazlara karşı başarısız olmuştur.

Diğer taraftan sahip oldukları coğrafi konum ve doğal zenginlikler bölgesel güçler arasında rekabetin hızla artmasına neden olmuştur (Kasım, 2011 s.1). SSCB'nin dağılmasını takiben bölgede oluşan otorite boşluğu, bölgesel ve küresel yeni aktörlerin de rekabete dahil olmasına, bölgenin dinamik, çok değişkenli ve çok boyutlu bir güç mücadelesinde odak noktası haline gelmesine neden olmuştur (Gürsel, 2012: 3). Aktörler arasında ABD, RF, Türkiye, Çin, Hindistan, İsrail, İran gibi devletlerin yanı sıra ulusüstü bir yapıya sahip olan Avrupa Birliği (AB), uluslararası bir örgüt olan NATO, ulusal (Lukoil) ve çokuluslu (BP) şirketler yer almıştır (Koca, 2019: 16).

Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının Türk-Rus ilişkilerini yakından etkilemesinde olduğu gibi bölgeyle yakından ilgilenen bu aktörler zaman zaman bölge içi çatışmalara müdahil olmuşlardır (Sapmaz, 2008: 42).

Stratejik açıdan Kafkasya ve Orta Asya'nın ABD, Rusya ve Çin için farklı anlamlar taşıdığı görülmektedir. SSCB'nin ardılı olan RF, Kafkasya'yı arka bahçesi olarak değerlendirerek bölgede yeniden denetimi ele geçirmeye çalışmıştır. SSCB sonrası Kafkasya'da ulusların devletleşme için yapılanma sürecine girmesi RF'yi oldukça rahatsız etmiş, kuzeyde bu yönde yapılan girişimleri kontrol altına alırken Güney Kafkasya'da aynı başarıyı gösterememiş, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir (Gürsel, 2012: 3).

ABD, bölgenin Rusya ve Çin'i durdurmada stratejik bir alan olduğunu düşünürken; Rusya ve Çin, çıkarları savunmada bölgenin hayati bir öneme sahip olduğunu değerlendirmişlerdir. Bölgeye yönelik bu istekler ülkeler arasında büyük rekabete yol açmaktadır (Özkan, 2010: 125)

Üzerlerinde yapılan baskıların da etkisiyle Güney Kafkasya'daki üç bağımsız devletin dış politikalarını belirlerken farklı yönde hareket ettiği görülmüştür. Azerbaycan ve Gürcistan çoğunlukla ABD ve AB merkezli bir dış politika izlerken Ermenistan, Rusya merkezli hareket etmiştir. Ancak Ermenistan zaman zaman Rusya'yı kısmen saf dışı bırakıp ABD yanlısı bir politika izlemiştir (Gürsel, 2012: 3). Bölge ülkelerinin ve konumuzun temelini oluşturan RF ve Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarının ne olduğuna dair soruların cevabı ise dağılma sonrası yaşanan problemler incelenirken ortaya koyulacaktır.

3. Rusya Federasyonu'nun Bölgeye Yönelik Politikaları

Mikhail Gorbaçov'un 1985'te SSCB'nin genel sekreteri olduktan sonra *Glasnost* (açıklık politikası) ve *Perestroyka* (iktisadî ve siyasal sistemin yeniden yapılandırılmasına yönelik politika) programlarını başlatması, ülkenin Kafkasya coğrafyasındaki hâkimiyetini kaybetmesine neden olmuştur (Coene, 2010: 138). Ancak SSCB'nin ardılı RF, 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan eden Güney Kafkasya Cumhuriyetleri üstündeki hâkimiyetinden kolay kolay vazgeçmek niyetinde değildir. RF, bölgeyi değerli kılan petrol kaynakları ve enerji nakil hatları, buğday ve mısır ihtiyacının karşılandığı Kuban ve Terek ovaları, Karadeniz ve Hazar kıyıları, Kuzey Kafkasya'yı güneye bağlayan Daryal geçidi gibi değerleri diğer devletlere göre daha iyi bilmekte ve bu nedenle Güney Kafkasya coğrafyasında yeniden hâkimiyet kurmak istemektedir (Kanbolat, 2001: 166).

RF, SSCB'nin dağılmasından sonra, Kafkasların yanı sıra Balkanlar, Orta Avrupa, Baltık, Karadeniz, Orta Asya ve Hazar Denizi'nden çekilmek zorunda kalmış, Karadeniz'de Odessa, Mariupul, İllisevsk, Hazar'da Bakü ve Türkmenbaşı'nı kaybetmiş ve tüm bu kayıplar nedeniyle Karadeniz, sıcak denizlere inme hedefini gerçekleştirebileceği bir araç olmaktan

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

çıkıştır. Yine dağılma sonrası, Avrupa'da XVI. yüzyıldaki sınırına geri dönmesi ve topraklarının %25'ini, nüfusunun yarısını kaybetmesi önemli sayıda etnik Rus'un diğer devletlerin sınırları içinde kalmasına neden olmuştur. Bu değişimler RF'de; sosyal, politik ve ekonomik krizlerin yaşanmasını tetiklemiştir (İsmayılov, 2013: 90).

RF ilk devlet başkanı Boris Yeltsin, dağılma sonrası yaşanan bu karmaşa içerisinde Güney Kafkasya coğrafyasında meydana gelen etnik çatışmalar, Hazar bölgesindeki enerji kaynakları ve petrol boru hattı güzergâhları gibi konuların uluslararası politikada öne çıkmaya başlaması üzerine, bölgedeki etnik çatışmaların ülke lehine kullanılması, Hazar enerji kaynaklarının RF üzerinden Batı piyasalarına naklinin sağlanması ve Doğu Karadeniz limanlarının kontrol altına alınması yönünde politikalar izleyerek bölgedeki problemleri çözmeye çalışmıştır (Sönmez, 2015: 5).

1991 yılı sonunda RF, dünyadaki ekonomik ve siyasî gücünü yeniden elde etmek amacıyla bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetleri –Güney Kafkas ülkelerinin de (başlangıç aşamasında Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan) içinde bulunduğu– tekrar bir çatı altında toplamak istemiş ve bu doğrultuda Bağımsız Devletler Topluluğunu (BDT) oluşturmuştur. Ancak bu girişim beklendiği gibi gelişmemiş ve RF'nin liderliğinde sıkı bağların yaratılacağı bir birliğe dönüşmemiştir (Peimani, 2009: 3, 295). Bu nedenle 1992 yılından itibaren RF'de eski SSCB coğrafyası üzerinde hâkimiyet kurma isteği olarak tanımlanan *Yakın Çevre Politikası* tartışılmaya başlanmıştır (Demir, 2003: 135). 15 Mayıs 1992'de BDT'nin Taşkent Zirvesinde, Ortak Güvenlik Antlaşmasının imzalanması söz konusu politikanın bir göstergesi olmuştur. Ancak anlaşmayı Azerbaycan, Gürcistan ve Türkmenistan'ın imzalamamış olması, RF'nin amacına ulaşmasının kolay olmayacağını göstermiştir. Buna rağmen RF, Kafkasya'ya yönelerek yalnız ekonomik değil stratejik olarak da bölgedeki varlığını güvence altına alacak girişimler başlatmıştır (Demir, 2003: 136). Bu anlamda farklı görüşler ileri sürülmüş ve yeni bir yol haritası belirlenmeye çalışılmıştır. RF'nin eski gücüne kavuşması ve Avrasya coğrafyasında ABD'nin gücünün zayıflatılması için bölge güçleriyle ittifak yapılmasının zorunlu olduğunu savunan Rus Diplomat Yevgeny Primakov (Avrasyacı)'un görüşleri önemli bir yankı bulmuştur. ABD ve Batı ülkelerinin özellikle Hazar Havzasında RF ile bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri engellemeye yönelik bir politika uyguladığı ve bunun RF'ye yönelik yeni bir çevreleme politikası olduğunu düşünen Primakov, yakın çevre olarak gördüğü eski Sovyet coğrafyasında diğer bölge aktörlerinin siyasî ve ekonomik açıdan yapacakları müdahaleleri güvenliği için tehdit olarak algılamış ve bunu önleme yönünde bir strateji belirlemiştir (İsmayılov, 2013: 93).

Primakov Doktrini olarak da bilinen bu strateji, 1990'lı yılların sonuna kadar dış politika stratejisi olarak gündemde kalmıştır. Bu stratejiyle, uluslararası arenada RF'nin yeniden süper güç olması gerektiği savunulmuş ve yakın çevre olarak görülen bölgede herhangi bir sorun çıkması halinde askerî müdahalede bulunulabileceği vurgusu yapılmıştır.

(İsmayılov, 2013: 94) Primakov, RF'nin dış politika açısından ilk sırada BDT ülkelerinin yer alacağını belirtmiş olmasına rağmen bu durum kâğıt üzerinde kalmış ve eski Sovyet coğrafyasıyla ilişkiler, Batıyla olan ilişkilere göre ikinci planda yer almıştır (Tellal, 2010: 207).

Dağılmadan sonra güvenliğini garanti altına almak ve eski gücüne kavuşmak isteyen RF, ilk yıllarda Batı'ya yaklaşarak Atlantik bölgesine uyumlu politikalar izlemiş, 1993 yılından itibaren Güney Kafkasya ülkelerine yönelik daha realist politikalar uygulamaya başlamıştır. Bu gelişme aynı zamanda dış politikada Atlantikçi yaklaşımın Avrasyacı yaklaşımla yer değiştirmesinin önemli bir göstergesi olmuştur (İsmayılov, 2013: 92). Bu süreçte; Ermenistan ve Azerbaycan arasında mevcut Dağlık Karabağ sorunu sıcak çatışmaya dönüşmüş ancak RF, Ermenistan'ın Karabağ dışında Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal etmesine rağmen sessiz kalarak olayları uzaktan izlemiştir. Yeltsin, gerek Elçibey gerekse Aliyev'e oldukça mesafeli durmuş, bu durum Ermenilerin işini kolaylaştırmıştır. Gürcistan ise Acara, Abhazya ve Güney Osetya problemleri nedeniyle toprak bütünlüğünü kaybetme noktasına gelmiş, RF bu problemler üzerinden Gürcistan'da askerli varlık oluşturmuştur (Tellal, 2010: 208).

RF, arka bahçesi olarak gördüğü eski Sovyet coğrafyasında hâkimiyetini sürdürmek adına bir dizi strateji belirlemiştir. Bunların başında 23 Nisan 1993 tarihinde açıklanan *Yakın Çevre Politikası* gelmektedir (Özarslan, 2012: 149). Bu stratejiyle; Eski SSCB coğrafyasında bölge dışı aktörlerin nüfuz elde etmesinin önlenmesinde ve bölge güvenliği ile istikrarın sağlanması konusunda tek sorumlu devletin RF olduğu ifade edilmiştir. Böylece, Rus yayılcılığına son verilmediği ve geleneksel hedeflere ulaşmaya yönelik politikaların değişmediği açıkça ortaya koyulmuştur (Kanbolat, 2001: 167). Eski SSCB coğrafyasının kendi çıkar alanı olduğu, yakın çevre devletlerinin güvenlik ve ekonomik açıdan RF'ye uyum sağlaması ve bölgeye yönelik her türlü nüfuz mücadelelerinin engellenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Oktay & Cerrah, 2018: 114).

Yakın Çevre politikasının açıklanmasından bir süre sonra nükleer silahlanma konusunda RF'nin ilk başvuran ülke olmayacağı yönündeki ilkenin reddedildiği, RF ve BDT devletlerinin güvenliği amacıyla RF askerlerinin ülke dışında da konuşlandırılabilmesi gibi konuların yer aldığı Karaganov Doktrini (Kasım 1993) olarak da bilinen askerî strateji yayınlamıştır (Tellal, 2010: 206).

23 Mayıs 1996 tarihinde açıklanan Ulusal Güvenlik stratejisiyle RF'nin yakın çevre politikasını gerçekleştirmesi karşısındaki engellere dikkat çekilmiştir. Türkiye ve İran, bölgesel rakip olarak görülürken Çin bir tehdit olarak algılanmıştır. Buna rağmen Batının bölgede nüfuzunun artırmasını önlemek için Rus siyaset adamları Çin ve İran ile işbirliğine gidilebileceğine dikkat çekmiştir. RF, Türkiye'yi Türk ve Müslüman kimliğiyle Güney Kafkasya'da en önemli rakip olarak görmektedir. (Oktay & Cerrah, 2018: 114)

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

1999 yılının son gününde istifa eden Boris Yeltsin'in yerine *Büyük Rusya, Kudretli Rusya* sloganlarıyla yola çıkan ve iktidara gelişinin ilk yıllarında pragmatik siyaset ve etkin ekonomi politikaları uygulamayı tercih eden Vladimir Putin, Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş ve RF için yeni bir dönem başlamıştır (İsmayilov, 2013: 92). Bu dönemde RF, BDT içerisindeki nüfuzunu muhafaza etmek, sınırlarını garanti altında tutmak ve parçalanma riskine karşı kendini emniyet altına almak amacıyla, Yakın Çevre Doktriniyle izlediği siyaseti 10 Ocak 2000'de açıkladığı Ulusal Güvenlik Doktrini ile pekiştirmiştir (Kantarıcı, 2014: 238). 30 Haziran'da yayınlanan Yeni Dış Politika stratejisiyle de eski SSCB coğrafyasındaki Rus ekonomik çıkarları ve Rusların statüsü konusu üzerinde durulmuştur (Kanbolat, 2001: 168).

Dünyadaki gelişmelerin de RF'nin bölgeye yönelik politikalarında belirleyici olduğu görülmektedir. Bu anlamda 11 Eylül olayı önemli bir örnektir. 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan terör saldırısının RF ile ABD ilişkilerinin yumuşamasına yol açması, Güney Kafkasya'da yaşanan çatışmalara da yansımış ve bu olay problemlerin bir süreliğine rafa kaldırılmasında etkili olmuştur. 2002 yılında Moskova'da imzalanan deklarasyon ile Güney Kafkasya'da bölge devletlerinin toprak bütünlüğü ve bölge istikrarının iki ülke çıkarları için önemi vurgulanmıştır. Rekabetin, çatışmaları daha da körükleyeceği düşüncesiyle, bölge ülkelerinin ekonomik ve siyasî açıdan gelişmesi ve insan haklarının korunması fikri savunulmaya başlanmıştır (İsmayilov, 2013: 95).

Güney Kafkasya coğrafyasının kendi nüfuz alanında olduğunu düşünen ve 1995 yılına kadar bölgeye yeterince önem vermeyen RF, bölge dışı aktörlerin bölgeye ilgisinin artmasıyla bu politikasını gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Batılı devletlerin enerji kaynaklarını çıkarları doğrultusunda kullanmak istemeleri, Azerbaycan ve Gürcistan gibi bölge ülkelerinin ABD ve AB merkezli dış politika inşaları ve RF'nin Batılı devletlerin bölgedeki nüfuzunun artmasını önlemeye çalışması gibi gelişmeler, RF'nin bölgedeki etkinliğinin azalmasına neden olmuştur (Gürsel, 2012). Bu tür çekinceler Putin'in, Cumhurbaşkanı seçildikten sonra eski Sovyet coğrafyasında ekonomik, politik ve askerî nüfuzun yeniden oluşturması yönünde bir politika izlemesinde etkili olmuştur (İsmayilov, 2013: 97). 2008 yılında Gürcistan ile yapılan savaştan sonra RF'nin Orta Asya ve Güney Kafkasya coğrafyasında yeniden etkisini artırması bu politikanın olumlu sonuçlar verdiğini göstermiştir (İsmayilov, 2013: 87, 89)

Putin döneminde Kremlin'in; bölgesel çatışmalarla ilgilenmesi, çatışmalarda taraf olması ve zaman zaman arabuluculuk yapması ve sorunları RF çıkarları doğrultusunda çözüme gayreti neo-emperyalist dış politika örnekleri olarak değerlendirilmiştir. Putin'in iktidara gelmesiyle 1990'lı yıllarda yaşanan Atlantikçi-Avrasyacı çekişme sona ermiş ve bu konuda bir sentez oluşturma yöntemi denenmiştir. Yeltsin'in, Sovyet döneminden nefret politikasının aksine Putin, Sovyet vatanseverliğini yeniden yaşatma çabası içinde olmuş ve bu durum Güney Kafkasya politikalarına da yansımıştır (Tellal, 2010: 197).

4. Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölgeye Yönelik Politikaları

SSCB'nin dağılması sonrası Güney Kafkasya'da bağımsız ve özerk devletlerin oluşumu, Türk dış politikasını da yakından ilgilendirmiş, bölgedeki değişimler, Türkiye için siyasal, ekonomik ve psikolojik avantajlar elde edilebilecek tarihsel bir fırsat olarak da değerlendirilmiştir. Türkiye artık yeni bağımsızlıklarını kazanmış devletlerle ortak bağlar kurarak bölgedeki etkinliğini artıracak bir konuma gelmiştir. Yeni siyasal coğrafya, yeni bağımsız komşu devletler, tarihi, kültürel bağlarla kendine yakın hissettiği topluluklar ve bu toplulukların beklentileri, Türkiye'nin hızla yol haritası çizme gerekliliğini göstermiştir (Şal, 2009: 168).

Hazırlıksız yakalandığı bu ani gelişmeler karşısında bir mastır planının olmayışı ve ülke içindeki problemlerin yoğunluğu, Türkiye'nin 1993 yılına kadar bölgeye yönelik etkin politika izlemesini önlemiştir. Başlangıçta henüz Güney Kafkasya coğrafyasında var olan veya yeni oluşmaya başlayan problemlerin farkında olamayan Türkiye, bölgede lider rolü oynayabileceği düşüncesiyle "Adriyatik'ten Çin'e" söylemlerini dillendirmeye başlamıştır (Oktay & Cerrah, 2018: 202). Ancak bu söylem beklenen etkiyi yaratmadığı gibi bazı ülkeler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'nin bölgeyi zamanla daha yakından tanınması ve edindiği ciddi tecrübeler, bölgeye yönelik politikaların yeniden gözden geçirilmesine ve daha gerçekçi adımlar atılmasına neden olmuştur. Bunun için farklı değişkenlerin göz önünde bulundurulmasının gerekliliği ve önceliklerin neler olduğunun tespiti önemli olmuştur. Enerji kaynakları açısından oldukça zengin olan bölge kaynaklarının nasıl kullanılacağı, nasıl transfer edileceği, bölgeye yönelik dış aktörlerle yaşanacak çatışmalar, dondurulmuş problemlerin alevlenmesi halinde nasıl tavır alınacağı gerek bölge aktörleri gerekse bölge dışı aktörlerle hangi alanlarda işbirliği yapılabileceği gibi pek çok sorunun cevabı aranmaya başlanmıştır.

SSCB'nin dağılmasıyla bölgede iki kutuplu sistemin düzenli işleyişinin yerini belirsizliklere bırakması, Türkiye'nin, küçük ve istikrarsız komşularla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur (Oran, 1994: 274). Bir anda çevresel konumdan merkezi konuma geçen ve bölgede güçlü aktörlerden biri haline gelen Türkiye, bölgesel olaylara karışmama politikasına ve içe dönük uygulamalara son vererek daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır (Şal, 2009: 176). Ancak bölgedeki belirsizlik ortamı yeni tehdit ve riskleri de beraberinde getirmiştir.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, küresel ölçekten bölgesel ölçğe evrilen güvenlik sorununun, farklı boyutlarda endişe yaratan ciddi problemleri tetiklediği söylenebilir (Erol & Ozan, 2011: 31). Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar gibi istikrarsız bölgelerin ortasında yer alan Türkiye, güvenlik tehdidini daha ciddi boyutlara taşımış ve güvenlik konusunda yeni politikalar üretmek zorunda kalmıştır (Bakan, 2007: 35). Böylece küresel çıkarlar yerine kendi güvenlik ve işbirliği anlayışı bağlamında bölgesel çıkarları ön planda tutan bir dış politika devreye sokmuştur.

Jeostratejik konumu, iki kutuplu sistemin yok olması sonucu bölgede oluşan güç boşluklarını doldurmak isteyen ülkeler arasındaki rekabette Türkiye'nin de önemli rol oynamasına sebep olmuştur (Ege, 2008: 322). RF'nin bölgedeki nüfuzunun yeniden artmasını istemeyen Batılı devletler, Türkiye'nin bölgedeki faaliyetlerini desteklemişlerdir (Özkan, 2010:

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

121). Türk dünyasıyla kurulacak bağda kilit özelliği taşıyan ve Karadeniz ile Hazar arasında stratejik bir konumda bulunan bölge ülkelerinden bazılarının Türkiye’den destek talep etmesi ve Türkiye’nin bu talebe olumlu cevap vermesi ülkeler arasındaki taraf olma durumunun rengini de ortaya çıkarmıştır (Demir, 2014: 61). Kafkas jeopolitiğinde ve jeoekonomisinde önemli devletlerden biri olan İran, bölgesel gücü nedeniyle Türkiye’yi tehdit olarak görmüş ve uyguladığı politikalarda RF’den destek almıştır (Gürsel, 2012: 695). RF ve İran, Türkiye’nin AB ve ABD tarafından desteklenmesini, ABD’nin Kafkasya’ya sızmasında önemli bir faktör olarak değerlendirmiş ve bu nedenle bu ülkelerin desteğini tepkiyle karşılamışlardır (Kasım, 2009: 94). Ermenistan’ın RF ve İran (Françoise, Maracz, & Versteegh, 2010: 113), Gürcistan’ın ABD ve Türkiye, Azerbaycan’ın ise iki taraf arasında denge politikası uygulaması bölgedeki taraftarlıkları yansıtmaktadır (Nuriyev, 2007: 5).

Türk devletlerinin bağımsızlığının tanınmasında öncü ülke olan Türkiye’nin bölgeyle olan tarihi ve kültürel yakınlığı da RF ve İran tarafından bölgesel güç mücadelesinde tehdit olarak algılanmıştır. Kafkasya ve Orta Asya’da ortaya çıkan çok sayıda devletin dil, tarih ve kültürel açıdan modernleşme yolunda Türkiye’yi köprü olarak değerlendirmesi ve uzun süre kopuk olan ilişkilerin bu kültürel bağ ile yeniden canlanması endişelerini daha da artırmıştır (Sander, 1994: 419). Türkiye’nin hazırladığı milyarlarca dolarlık ekonomik yardım paketleri, günümüzde Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) olarak bilinen Ekonomik, Kültürel ve Teknik İşbirliği Başkanlığı aracılığıyla kurduğu bağlar, Türkiye’nin bölgedeki etkinliğini artıran önemli adımlar olmuştur (Hatipoğlu, 2018, 99) Böylece Türkiye, uluslararası gelişmelerden politik çıkarlar sağlamaya, stratejik önemini daha da artırmaya ve ekonomik açıdan ihracata dayalı yeni atılımlar yaparak daha aktif politikalar üretmeye başlamıştır. 1992 yılında İstanbul’da imzalanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) Deklarasyonu bunun önemli bir örneğidir (Kasım, 2009: 92).

Türkiye’nin bölgedeki nüfuzunun artmasında, kültürel bağların yanı sıra NATO üyesi olması ve askerî açıdan (Ermenistan hariç) bu ülkelerin geliştirilmesi ve modernizasyonunda destek olmasının da etkisi büyük olmuştur (Gürsel, 2012: 695). Kültürel bağ açısından değerlendirildiğinde Azerbaycan, Türkiye’nin Güney Kafkasya’ya yönelik politikasında en önemli *stratejik ortak* olarak görülmüştür. Ermenistan ile ilişkiler diğer ülkelere oranla daha farklı olmuş ve Türkiye, 1993 yılından itibaren sınırlarını bu ülkeye kapatmıştır. Hazar bölgesi kaynaklarının transferinde önemli bir geçit bölgesi olan Gürcistan ile ilişkilerde mümkün olduğu kadar RF ile ilişkileri zedelemeyecek konularda işbirliği sürdürülmüştür (Kasım, 2009: 95). Bölgenin zengin enerji kaynaklarına sahip olması ve enerji kaynaklarının taşınmasında transit geçit noktası özelliği taşıması, diğer aktörlerin olduğu gibi Türkiye’nin de başlıca ilgi alanlarından birini oluşturmuştur (Topal, 2015a: 760). 1994 yılında imzalanan Azerbaycan petrolünün işletilmesini esas alan *Yüzyılım Antlaşması*, enerji merkezli rekabetleri tetikleyen önemli bir husus olmuştur (Oktay & Cerrah, 2018: 204).

Türkiye'nin bölgeye yönelik uyguladığı politikalar 1993 yılına kadar kısmen soyut, bu tarihten sonra ise daha somut bir seyir takip ettiği gözlemlenmektedir. Azerbaycan'da Elçibey yerine iktidara gelen Aliyev'in Ankara'dan ziyade Moskova'ya yakın olmasına rağmen Türkiye'nin Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan'ı desteklemesi izlediği gerçekçi politikaların bir sonucudur (Oktay & Cerrah, 2018: 203).

RF-Gürcistan savaşının RF'nin bölgedeki etkinliğini artırmasıyla birlikte Türkiye de dış politikasını yeniden gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye, RF ile rekabetten çok, işbirliği yolunu tercih etmiştir. NABUCCO yerine TANAP-TAP projelerinin, Güney Akımı yerine Türk Akımı projesinin geliştirilmesi Türkiye'nin enerji konusunda RF ile işbirliği yapabileceğini göstermiştir (Oktay & Cerrah, 2018: 206).

5. Güney Kafkasya'daki Gelişmelerin Türkiye-RF İlişkilerine Yansımaları

Güney Kafkasya ülkeleri, 1991 yılında bağımsızlıklarını ilan etmiş ve sosyalizme ve planlı ekonomiye dayanan kapalı bir toplumdaki serbest piyasa ekonomisine ve demokratik ilkelere dayalı anayasalara sahip açık toplumlar haline gelmeye başlamışlardır. (Françoise, Maracz, & Versteegh, 2010: 113)

Kafkasya ve Orta Asya devletlerinin etnik ve kültürel bağlar nedeniyle Türkiye'yi hem siyasal hem de ekonomik model olarak algılamaları, Türkiye'ye bölgesel güç olma yolunda önemli bir rol yüklemiş ve Türkiye, çevresel konumdan merkezi konuma geçmiştir (Ege, Türk Dış Politikasında 1990'lı Yıllar: Soğuk Savaş Sonrası Dönüşüm ve İstikrar, 2008: 323). Diğer taraftan komünist rejimin yarattığı tehdidin kalkmasına rağmen Türkiye'nin yakın çevresinde meydana gelen Bosna Krizi, Körfez Savaşı ve Dağlık Karabağ Sorunu gibi sorunlar önemli bir güvenlik problemi yaratmıştır. Bu nedenle Türkiye, NATO şemsiyesine rağmen kendi askerî savunmasını güçlendirmeye yönelik politika izlemek zorunda kalmıştır (Ege, Türk Dış Politikasında 1990'lı Yıllar: Soğuk Savaş Sonrası Dönüşüm ve İstikrar, 2008: 324).

RF ise, bölgede artan nüfuz mücadelelerinde eski hâkimiyetini yeniden kurma kaygısındadır (Dikkaya & Tıgılı, 2015: 100). Türkiye ve RF arasında bölgeye yönelik problemler her iki devletin de dağılma sonrası politikalarını henüz tam olarak belirlemediğinden kaynaklanmıştır. İlk dönem Türkiye'nin *Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası* ve *21. Yüzyıl Türk Yüzyılı* gibi söylemleri RF'yi son derece rahatsız etmiş, nüfuz mücadelesinde iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir.

Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan ile enerji konusunda işbirliği yaparken Ermenistan'a karşı Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle daha temkinli bir politika sürdürmüştür (Topal, 2015b: 970). Bölgede var olan donmuş sorunların canlanması, ekonomi ve güvenlik olmak üzere pek çok alanda istikrarsızlığın artmasına neden olmuştur. (Tüysüzoğlu, 2017) Bu durum, Türkiye'nin başta ticaret ve enerji olmak üzere çeşitli alanlarda bölge ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesine engel teşkil etmiştir (Topal, 2015b: 965).

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

Bölgesel barış ve istikrarı sağlamak amacıyla işbirliğini güçlendirmek isteyen Türkiye, kendi enerji güvenliğine de katkı sağlamak amacıyla enerji konusunda bölge ülkeleriyle BTC, Şahdeniz-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı, TANAP gibi enerji projelerini hayata geçirme yönünde bir siyaset uygulamaya başlamıştır (Topal, 2015b: 965).

Türkiye ve RF arasında anlaşmazlıklar olmasına rağmen özellikle 2000'li yıllarda işbirliğine yönelik adımların da atıldığı görülmektedir (Gürsel, 2012: 696). Türkiye'nin girişimiyle 2001 yılında kurularak 2003 yılında yürürlüğü giren ve Türkiye ile RF'nin da içinde yer aldığı Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Gücü (BLACKSEAFOR) iki ülke ilişkileri için önemli bir gelişme olmuştur. Ayrıca 2001 yılında Türkiye ile RF arasında imzalanan Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı, 2002 yılında gerçekleştirilen Ortak Çalışma Grubu toplantısında Güney Kafkasya'da anlaşmazlıkların çözümü amacıyla Güney Kafkasya Alt Grubu oluşturulması ve çalışmalara başlaması, 1990'lı yıllar boyunca bölgede rekabet halinde olan iki ülke ilişkilerine son derece olumlu yansımalar yapmıştır (Polat, 2019: 252).

Türkiye ile RF'yi karşı karşıya getiren problemlerin başında bölgesel çatışmalar gelmektedir. Bu çatışmaların başında Dağlık Karabağ meselesi gelmektedir. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki bu mesele, SSCB'nin dağılmasından önce mecburi olarak rafa kaldırılmış, sonrasında gerek bölge içi gerekse bölge dışı aktörlerin soruna müdahil olduğu büyük bir probleme dönüşmüştür. Diğer aktörlerin konuya dâhil olmalarının başlıca nedeni, bölgenin sahip olduğu büyük petrol kaynakları ve başta petrol olmak üzere pek çok doğal kaynağın geçişine imkân sağlayan bir mevkide bulunmasıdır. Ayrıca bölge, yeni bağımsızlığını elde etmiş cumhuriyetlerle bağlantı kurulabilecek bir köprü görevi görmektedir. Bölgeyle yakından ilgilenen ülkelerin başında Türkiye ve RF gelmektedir. Ayrıca İran, ABD, Avrupa ülkeleri ve Japonya da öncelikli olarak ekonomik nedenlerle bölgeyle ilgilenmektedirler (Demir, 2003: 160).

RF ve Türkiye'nin bölgeye yönelik politikaları diğer ülkelere nazaran daha yoğun ve zaman zaman daha gerilimli olmuştur. Türkiye'nin Azerbaycan'ı, RF'nin Ermenistan'ı desteklemesi çatışmanın boyutunu açıklar niteliktedir. Ancak başlangıçta ilişkilerin nispeten farklı bir seyir takip ettiği görülmektedir. Zira Türkiye, sorunun tamamen tırmanmasından önce çok yönlü yakınlığı bulunan Azerbaycan'a rağmen tarafsız ve uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir (Demir, 2003, 160).

Ermenistan da başlangıçta Türkiye'ye olumlu yaklaşımda bulunmuş ve Ter-Petrosyan çözüm sürecinde Türkiye'nin arabulucu olmasını istemiştir. Ter-Petrosyan'ın bu talebi Türk dış politikasında ikilem yaşanmasına yol açmıştır. Bir tarafta, Azerbaycan'a tam destek fikrinde olanlar diğer tarafta ise Türkiye'ye bölgesel güç olma fırsatı doğduğu düşüncesiyle tarafsız bir politika uygulanması gerektiği görüşünü savunanlar bulunmaktadır. Şubat

1992'de Hocalı'da Azerbaycanlıların katledilmesi olayı, Türkiye'nin tavrının netleşmesine neden olmuştur (Demir, 2003: 163, 164).

Diğer taraftan Ermenilerin Mayıs 1992'de Nahçıvan'a kadar ilerlemesi, Türkiye ile RF'yi de karşı karşıya getirmiştir. Bu saldırı sonucu 16 Mart 1919'da imzalanan Türkiye-Sovyet Rusya Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması ile 13 Ekim 1921'de Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanan dostluk antlaşması ihlal edilmiştir (Altemir, 2019: 55). Bu durum Türkiye'nin Kafkasya politikasını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Böylece Nahçıvan'ın garantörü ve NATO korumasında olan Türkiye, BDT kapsamında 1992'de imzalanan Taşkent Antlaşmasıyla Ermenistan'ı korumasına alan RF karşı cephelerde yer almışlardır (İyikan, 2011: 139).

Hocalı katliamından sonra 24 Mart 1992'de ABD, RF ve Fransa'dan oluşan AGİT Minsk Grubu oluşturulmuştur (Kazimirov, 2014). Ancak Ermeniler durmamış ve Şuşa, Fuzuli, Cebrail ve Kelbecer'i de ele geçirmişlerdir (Sariahmetoğlu, 2016: 96). Bu işgaller Türkiye'de geniş yankı bulmuş ve müdahale konuşulmaya başlanmıştır. Ermenilerin Laçın'ı ele geçirmesinden sonra Türkiye, Güvenlik Konseyine gideceğini açıklamış ve Nahçıvan'a saldırılması durumunda sessiz kalmayacağını belirtmiştir. Elçibey'in Azerbaycan'ın başına geçmesi ve Türkiye'nin desteği sonucu Azerbaycan önemli askerî başarılar kazanmıştır. Ancak elde edilen başarılarda istikrar sağlanamamıştır. Gelişmeler Türkiye ile RF ilişkilerini etkilemiş ve her iki ülke karşılıklı suçlamalarda bulunmaya başlamıştır. Bu sırada Türkiye önce Ermenistan'a havadan ve karadan ambargo uygulamaya karar vermiş ve üstü kapalı bir şekilde başka müdahalelerde de bulunabileceğini ima etmiştir (Demir, 2003: 165, 166).

RF, Ermenileri desteklemekle birlikte Hazar petroleri açısından önemi nedeniyle Azerbaycan'ı da tamamen göz ardı etmemiştir. Azerbaycan da zaman zaman RF'ye yakın politikalar izlenmiştir. 2000'li yıllarda, Azerbaycan'ın RF'yi stratejik ortak ilan etmesi yavaş yavaş yumuşama sürecine girildiğini göstermiştir (Özyılmaz, 2013: 203).

RF ile Azerbaycan ilişkilerinin geçmişine yani 1990'lı yıllara baktığımızda iki ülke ilişkilerinin oldukça soğuk olduğu görülmektedir. Özellikle 1993 yılı başında Yeltsin'in Karabağ konusunda AGİT'i dışlaması bu konuda önemli bir problem yaratmıştır. Bu girişim Azerbaycan ve Türkiye'yi rahatsız etmiş ve Aliyev ile Çiller'in Moskova ziyaretlerinde durum ayrıca tartışılmıştır. Türkiye, RF'nin tek yanlı girişimlerde bulunmasından oldukça rahatsız olmuş ve çeşitli vesilelerle bu durumu dile getirmiştir. Ancak Elçibey'in yerine geçen Aliyev, farklı bir politika izlemiş ve Dağlık Karabağ ile ilgili RF'nin arabuluculuk çabalarını desteklemenin yanı sıra Karabağ Ermenileri ile doğrudan temasa geçmiştir. Bunun üzerine Cenevre'de Türk ve Rus temsilciler barış planı üzerinde görüşmüş ancak herhangi bir sonuç alamamışlardır (Demir, 2003: 167).

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

12 Mayıs 1994'ten itibaren ateşkes başlamış ve böylece savaşa ara verilmiştir. Bölgede sık sık ihlaller yaşanmasına rağmen ateşkes 2020 yılına kadar devam etmiştir (Arslanlı, 2015: 84, 85). RF, ateşkestten sonra tarafsız bir politika izlemeye çalışmakla birlikte Ermenistan ile işbirliğini de devam ettirmiştir. Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını ele geçirmek için saldırıda bulunma ihtimali nedeniyle güvenlik endişesi içinde olan Ermenistan da RF'ye ihtiyaç duymaktadır (Kasım, 2019: 176).

2016 yılında RF ve Türkiye ilişkilerinin düzelmeye başlaması, Dağlık Karabağ sorununa da yansımış, bu tarihten sonra sorunun çözümünde iki ülkenin birlikte hareket etme ihtimali artmıştır (Altemir, 2019: 85). Her iki ülkenin de sorunun devam etmemesi için sağlam gerekçeleri bulunmaktadır. Türkiye, Azerbaycan'ın hem toprak bütünlüğünü korumak hem de enerji kaynaklarının güvenliğini sağlamak, RF ise hem Ermenistan ile stratejik işbirliğini sürdürmek hem de Dağlık Karabağ sorununun sıcak çatışmaya dönüşmesini önlemek ve Türkiye'nin yanı sıra diğer ülkelerle daha fazla ayrışma yaşamamak niyetindedir (Kasım, 2019: 176).

Dağlık Karabağ konusunda Türkiye, RF'den Ermenistan'a baskı yaparak sorunu çözmesini beklemiş ancak beklentilerine cevap alamamıştır. RF, Ermenistan'ın Batı yanlısı bir politika izlemesinden endişe duymuş bu nedenle Ermenistan ile –2016 yılında imzalanan ve 2017 yılında onaylanan– ortak ordu kurma anlaşması yapmıştır.

ABD'nin bölgeye yönelik politikaları da RF ve Türkiye arasındaki ilişkilere yansımıştır. ABD doğu-batı enerji koridorunun güvenliğini savunmasına rağmen Dağlık Karabağ konusunda Ermeni lobisinin etkisiyle Özgürlükleri Destekleme Yasasının (Freedom Support Act) 907. Bölümü ile uzun bir süre Azerbaycan'a yardım edememiştir. Gürcistan konusunda ise Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğine sıcak bakmasına rağmen NATO'nun 2008 yılı Bükreş Zirvesinde Üyelik Eylem Planına Gürcistan alınmamıştır. Bu durum RF'nin Gürcistan konusunda Batının askerî bir sorumluluk almayacağı düşüncesini kuvvetlendirmiş ve Gürcistan'a müdahalede daha rahat hareket etme fırsatı vermiştir. Diğer taraftan ABD'nin izlediği politikalar, Türkiye'nin bölgeye yönelik ürettiği politikaları uygulamasını kolaylaştırmıştır. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasında kurulan üçlü mekanizma bunun en önemli örneğidir (Kasım, 2019: 182).

Türkiye ile RF arasında Güney Kafkasya eksenli çatışma noktalarından biri de Gürcistan üzerinden gerçekleşmiştir. Gürcistan, Mart 1991'de yapılan referandumla bağımsızlığını ilan etmiş, başkan seçilen Zviad Gamsahurdia daha seçim öncesi Gürcü milliyetçiliğini savunarak Abhazaları Gürcüleştirmek niyetinde olduğunu açıkça beyan etmiştir (Sammut & Nikola , 1996: 10). Gamsahurdia'nın bu yaklaşımı, Abhaz milliyetçilerini harekete geçirmiş ve Abhazyaya ile Güney Osetya bağımsızlık isteklerini dillendirmeye başlamıştır. Olayların hızla yükselmesi üzerine Güney Osetya'ya askerî saldırı

düzenlenmiştir. Bu durum ülkenin siyasî ve ekonomik istikrarını da bozmuş ve sonunda Gamsahurdia görevinden uzaklaştırılmıştır. Gamsahurdia'nın yerine Eduard Şevardnadze, Gürcistan Devlet Konseyi Başkanı seçilmiştir (Yalçınkaya, 2006: 88).

Gül Devrimi ile başa geçen Mikhail Saakashvili, ayrılıkçı hareketlere karşı merkezi otoriteyi kurmayı hedeflemiş ve bunu her seferinde dile getirmiştir. Göreve gelir gelmez de ayrılıkçı bölgeler sorununu çözeceğini açıklamıştır. Diğer taraftan ABD ve NATO ile işbirliği kurarak orduda reform yapmaya başlamıştır. Ancak etnik çatışmaların önüne geçememiş ve Osetler'in bağımsızlık isteklerini önleyememiştir. Saakashvili, ABD ve Batının desteğini alacağı düşünesiyle *Anayasal Düzeni Sağlama Operasyonu*yla askerlerini Güney Osetya'ya sokmuştur (Elmas, 2018: 347).

Batı açısından Karadeniz'e kıyısı bulunan tek Güney Kafkasya ülkesi olan ve Hazar petrolünün iletiminde önemli bir geçiş noktasında yer alan Gürcistan, RF'nin tekelindeki enerji kaynaklarının naklinde alternatif güzergâh olarak değerlendirilmektedir. Gürcistan'ın, RF'nin Ermenistan ile olan müttefikliğine karşı jeostratejik ve jeopolitik denge oluşturulabilecek bir konumda olması Batılı devletlerin bölgeye olan ilgisini artırmıştır (Yılmaz & Yakşı, 2016 : 37). Gürcistan'ın Azerbaycan enerji kaynaklarını Türkiye'ye taşıyan boru hatlarının geçiş güzergâhında bulunması, Gürcistan'ı enerji güvenliği açısından da önemli hale getirmektedir (Kasım, 2019: 180).

Abhazya'nın bağımsızlık savaşı ve Rus egemenliği altındaki Kuzey Osetya ile Güney Osetya'nın birleşme kararı, RF'nin işini son derece kolaylaştırmıştır. RF, her şeyden önce Karadeniz'e çıkış kapısını güvence altına almak istemektedir. Eğer Gürcistan'a Batı'dan yardım gelir ve Gürcistan Batıya yönelirse RF'nin Karadeniz'e açılan kapısı kapanacaktır. Bu nedenle 1993 yılında Abhazya ve Güney Osetya bölgelerindeki karışıklığı önleme konusunda Gürcistan'a yardımda bulunmuş ve karşılığında 25 yıllık bir süre için askerî üs anlaşması imzalamıştır (Koca, 2019: 26).

Ağustos 2008'de dondurulmuş bir problem olarak bekleyen Abhazya ve Güney Osetya sorunları, RF ile Gürcistan arasında sıcak çatışmaya dönüşmüştür (Kasım, 2019: 179). Bu durum bölgede yeni bir dönemin başlamasına vesile olduğu gibi artık RF'nin güç kullanmaktan çekinmeyeceğini de göstermiştir. RF'nin bu tavrı, bölge ülkelerinin RF karşısında temkinli bir politika izlemelerine neden olmuştur (Kasım, 2019: 179).

2008 yılındaki çatışma, Türkiye'yi de yakından ilgilendirmiştir. Türkiye'ye Gürcistan'a insani yardım götürmek isteyen Amerikan gemilerine Montreux Boğazlar Sözleşmesi gereği geçiş izni verilmemesi konusunda baskı yapılmış ve Türkiye Amerika ile RF arasında sıkışıp kalmıştır (Montreux Boğazlar Sözleşmesi, 1936) Türkiye, yapılan baskılar sonucu sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirmek zorunda kalmış ve Amerikan gemilerine izin vermemiştir. Diğer taraftan ticaret ortaklığı bulunan, en önemli doğal gaz temin edici konumunda olan ve

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

Gürcistan'ı hala arka bahçesi olarak gören RF ile ilişkilerinin kötüye gitmemesi için bu konuda aktif bir politika sergileyememiş ve diplomatik davranmak durumunda kalmıştır. Türkiye, stratejik ortak olarak değerlendirdiği Gürcistan ile de hem enerji hem de stratejik ortaklığına zarar verecek bir gerginlik yaşamak istememiştir (Elmas, 2018: 347).

Gürcistan ise yönünü Batıya dönmüş olmasına rağmen 2013 yılına gelindiğinde hala Batı ile RF arasında kesin bir denge oluşturamamıştır. Bir taraftan NATO'ya üye olmak için çaba sarf ederken diğer taraftan da RF ile işbirliği sağlamak niyetindedir. Gürcistan, uluslararası örgütlerle ilişkilerinin yanı sıra, Karadeniz Avrupa, Hazar Havzası, Asya ve Ortadoğu ülkeleriyle özellikle Türkiye, Ermenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerle ilişkilerin iyileştirilmesi yönünde adımlar atmıştır (Topal, 2015a: 762, 763). Türkiye, Azerbaycan enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılmasında büyük projelerle aktif rol almış ve Azerbaycan ile Gürcistan'ın da dahil olduğu üçlü güvenlik mekanizması oluşturmuştur. Türkiye-Azerbaycan-Gürcistan arasında üçlü mekanizma 8 Haziran 2012'de Trabzon Deklarasyonu ile başlamış ardından Dışişleri Bakanları arasında yapılan üçlü zirvelerle devam etmiştir (Kasım, 2019: 180).

RF'nin, NATO'nun Gürcistan'ı uydusu haline getirmesi ve bölgede varlığını güçlendirmesi endişesi, Gürcistan'ın RF'ye karşı duyduğu kaygı, iki ülkenin de Türkiye ile ilişkilerini önemli hale getirmiştir. Türkiye ise her iki ülkeye karşı denge siyaseti uygulamıştır. RF'yi küstürmeden Gürcistan ile ilişkilerini sürdürmek istemiş ve özellikle ekonomik anlamda önemli adımlar atmıştır. 2008 sonrası Rus pazarının Gürcülere kapanması, ülkeyi ekonomik açıdan son derece zor duruma sokmuş, Türkiye'nin yardımıyla Gürcistan, yaz turizmine yönelerek Batum'u önemli bir turizm merkezi haline getirmiştir. Sonrasında ise Türkiye-Gürcistan ilişkileri hızla gelişmiştir. Son yıllarda enerji, ulaşım ve sınır güvenliği iki ülke ilişkilerinin temel konuları olmuştur. Azerbaycan petrolünün dünya pazarına ulaştırılmasında önemli bir rol oynayan Gürcistan ile; Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı ile Kars-Ahılkelek-Tiflis-Bakü Tren Yolu Hattı konusunda işbirliği yapılmıştır (Elmas, 2018: 348). Bölgedeki enerji ortaklığı Gürcistan ve Türkiye ile sınırlı olmayıp Azerbaycan'ın da katılımıyla üçlü bir stratejik ortaklık şekline dönüşmüştür. Bu nedenlerdir ki Gürcistan ile ilişkilerde *stratejik ortaklık* terimi sıklıkla kullanılır olmuştur (Elmas, 2018: 349).

Tüm bunlara rağmen Türkiye, Rus gazına olan ihtiyacı sebebiyle Gürcistan konusunda aktif politika yerine enerji, ulaşım ve ekonomi gibi konularda stratejik ortaklık söylemleri bir politika izlemeyi yeğlemiş, Gürcistan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk yıllardaki aktif politikasından vaz geçerek daha temkinli bir politika takip etmiştir (Elmas, 2018: 350).

Türkiye ile RF arasındaki ilişkileri etkileyen önemli bir konu da enerji konusudur. Azerbaycan petrolünün Bakü-Tiflis-Ceyhan hattından aktarılması nedeniyle oluşan

Azerbaycan Türkiye doğalgaz işbirliği süreci RF'yi rahatsız etmiştir. RF, Mavi Akım ile Türkiye'nin doğalgaz ihtiyacının önemli bir kısmını karşılarken ilave boru hattıyla Türkiye ve Avrupa'ya sattığı gazın miktarını artırmak istemiştir. Bu nedenle Nabucco ve TANAP gibi Azerbaycan gazının Türkiye ve Avrupa'ya ulaştıracak olması RF'nin tepkisine yol açmıştır (Kasım, 2019: 183).

RF'nin Avrupa'ya daha fazla gaz satmaya yönelik Güney Akım Projesinin AB tarafından kabul görmemesi, RF'nin tutumunun kısmen değiştirmesine neden olmuştur. RF'nin bu konudaki strateji değişikliği, Türkiye ile Türk Akımı Projesi ve Akkuyu Nükleer Santral konusundaki işbirliği, enerji konusunda iki ülkenin uzun süreli bir birlikteliğin oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye'nin Boğazlarda deniz trafiğini düzenlemek amacıyla yürürlüğe koyduğu ve *Boğazların artan riski taşıyamayacağı* saptaması çerçevesinde şekillendirilen tüzükle, tehlikeli yük taşıyan ticari gemilere getirdiği kısıtlama Türkiye ve RF'yi yeniden karşı karşıya getirmiştir. RF yeni tüzükle Montrö Boğazlar Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası hukukun ihlal edildiğini öne sürerek Türkiye'ye karşı Uluslararası Denizcilik Örgütü'ne (IMO) başvurmuştur. Türkiye ise 1998'de Boğazlardan geçişle ilgili yeni bir tüzük hazırlayıp yürürlüğe koymadan önce 1994 tüzüğünü savunarak uygulamaya çalışmış ve Montrö'de düzeltmeye gitmektense iç hukuk uygulamalarıyla hareket etmeyi tercih etmiştir. 1998 Tüzüğüyle RF'nin talepleri karşılanmış ve bu konu ikili ilişkilerin sorunlu başlıkları arasından çıkartılmıştır.

Türkiye'nin bu süreci başlatmasında Boğazlarda gittikçe artan tanker trafiğinin yarattığı tehlikenin önüne geçilmesi kadar, Hazar enerji kaynaklarının taşınması için alternatif Bakü-Ceyhan projesine zemin yaratılması siyasetinin de etkisi olduğu söylenebilir. Bakü-Ceyhan petrol boru hattı Rusya'ya alternatif proje olması nedeniyle iki ülke ilişkilerindeki sorunların en önemlilerinden biri olmuştur (Çelikpala, 2007: 276). 2010 yılı itibarıyla yıllık yaklaşık 200 milyon ton üretimin hesaplandığı Hazar bölgesinin enerji kaynaklarının Rusya'nın tekeli dışında ve yeni devletlerin bağımsızlığının garantisi olacak biçimde uluslararası pazarlara ulaştırılması, Batı dünyası için büyük önem taşımaktadır. Türkiye de bu bağlamda, sistemin sorunlu unsurları İran ya da Afganistan gibi ihtimallerin dışındaki tek alternatif olarak öne çıkmıştır.

Türkiye bir enerji ağı olmak, bu konumunu stratejik bir güce dönüştürebilmek, ekonomik gelir elde etmek ve bölgesel güç konumunu korumak gibi çeşitli nedenlerle projeyi önemsemiştir. Rusya ise benzer sebeplerle projenin karşısında yer almış ve sürece dâhil olmaktan kaçınmıştır. Diğer yandan projenin yüksek maliyeti ve bu maliyeti Türkiye'nin dış destek olmadan karşılamasına imkân olmaması, projeyi uzunca bir süre sürüncemede bırakmıştır. Boru hattı inşası meselesi Türk-Rus ilişkilerinin anlaşmazlık ya da çekişme başlıklarından bir tanesi olarak 1990'lar boyunca karşımıza çıkmıştır (Çelikpala, 2007: 277).

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

Türkiye ile RF arasındaki ilişkilerde ekonomi, enerji ve turizm konusunda işbirliği söz konusu olmasına rağmen bölgesel sorunlarda görüş ayrılıkları yaşanması ve bu durumun ilişkileri bozma ihtimali taşıması, ülkeleri bütüncül bir yaklaşımdan ziyade konu odaklı kompartmanlaştırma stratejisi uygulanmaya yöneltmiştir. Böylece ekonomik ve siyasî ilişkiler birbirinden ayrılarak siyasî ilişkilerin ekonomik ilişkilere zarar vermesi önlenmek istenmiştir. Ancak bu formülün de bölgesel sorunlar nedeniyle tam olarak uygulanamadığı alanlar olmuştur.

Genel olarak RF ve Türkiye'nin Güney Kafkasya politikalarında önemli bir değişiklik olmamış RF, Ermenistan ile stratejik ortaklığı, Türkiye ise Azerbaycan ile *Tek Millet İki Devlet* politikasını uygulamaya devam etmiştir. Bu durum 12 Temmuz 2020'de Ermenistan'ın Tovuz bölgesine yaptığı saldırılar ve 27 Eylül 2020'de başlayıp 9 Kasım 2020'ye kadar devam eden, 44 günlük savaş döneminde RF açısından kısmen değişiklik göstermiştir.

RF'nin, daha önceki süreçte Ermenistan'ın en önemli destekçisi ve ateşkes anlaşması için arabuluculuk yapan, akabinde askeri müttefiklik anlaşması imzalayarak Ermenistan'a silah satışının yanı sıra askeri üsler kurma hakkını da elde eden bir ülkeyken 2020 yılındaki İkinci Karabağ Savaşında Ermenistan'ın batı yanlısı politikaları nedeniyle daha soğukkanlı açıklamalarda bulunduğu görülmüştür. RF çatışmaların başlamasının ardından iki tarafın diplomatik yollarla problemi çözmeleri çağrısında bulunmuştur. Nihayet 9 Kasım günü RF, Azerbaycan ve Ermenistan arasında bir ateşkes anlaşması yapılmıştır. Anlaşmanın Türkiye açısından en önemli sonucu Türkiye'nin Karabağ coğrafyası ile bağlantı kurması anlamına gelen Karabağ'dan Naçıvan'a açılacak ulaşım koridoru olmuştur. Bu durum aynı zamanda Türkiye ve Türk dünyası arasındaki jeopolitiği değiştirecek bir fırsat olacaktır.

Türkiye bu savaşta her konuda verdiği destek ve Türk yapımı İHA/SİHA'ların savaştaki rolüyle Azerbaycan'ın arkasında olduğunu açıkça ortaya koymuş, Azerbaycan da dostluğunu her fırsatta gösterirken anlaşmaya böyle bir madde koydurarak önemli bir katkıda bulunmuştur (Suyundikov, 2021: 143)

RF'nin Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan topraklarının işgalinde Ermenistan'a herhangi bir baskı uygulamaması, RF devlet başkanlarının Ermeni iddialarını desteklemeleri, Çanakkale Muharebelerinin 100. Yıldönümü törenlerine davet edilmesine rağmen Putin'in Çanakkale yerine Erivan'a gitmesi, RF'nin mevcut politikalarında herhangi bir değişiklik olmadığını göstermektedir. Buna rağmen siyasî anlamdaki bu tutumun kompartmanlaştırma stratejisiyle ekonomik ilişkiler ve turizmi fazlasıyla etkilememesi sağlanmıştır. (Kasım, 2019: 185)

Sonuç

Çalışmada, SSCB'nin dağılması sonrası Güney Kafkasya'da meydana gelen değişimler ve bu değişimlerin RF ile Türkiye ilişkilerine etkisinin ne yönde olduğu sorusuna cevap

aranmıştır. SSCB'nin dağılması, iki kutuplu dünyada bir tarafın çökmesi ve diğer tarafın tek süper güç olarak ön plana çıkmasına neden olurken diğer taraftan da egemenliği altındaki bölgelerin bağımsızlık kazanmasının yolunu açmıştır. SSCB'nin dağılması aynı zamanda bölgede istikrarsız bir ortam yaratmış, bağımsız ve özerk bölgelerle ilgili karşılıklı çıkarlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra yalnız bölgedeki aktörler değil bölge dışı aktörler de bölgenin fırsatlarından faydalanma yolunda bir mücadeleye girmişlerdir.

Türkiye, bir taraftan ülkesine yönelik talepleri olmasına rağmen istikrarlı bir yapıya sahip bir komşusunu kaybederken diğer taraftan henüz yolunu çizememiş yeni ve istikrarsız komşularla karşı karşıya gelmiştir. Diğer taraftan bu durum tarihi ve kültürel bağı olan ülkelerle ilişkilerini geliştirme, enerji kaynaklarına daha rahat ulaşma ve enerji iletimi yönünde önemli fırsatlar yaratmış ve Türkiye ilk andaki şaşkınlığını çabuk üstünden atarak bölgeye yönelik aktif politikalar üretmiştir. Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu artırması doğal olarak RF'yi rahatsız etmiştir.

Türkiye'nin RF ile Güney Kafkasya eksenli ilişkileri; enerji kaynakları ve iletimi, siyaset, turizm, ekonomi, ulaşım vb. gibi birbirinden farklı konularda gerçekleşmiş ve bu konular zaman zaman çatışmanın da temelini oluşturmuştur. İki ülke ilişkilerini en çok yıpratıcı konuların başında, donmuş problemlerin çatışmaya dönüşmesi ve ülkelerin problemleri devletler arasında taraf olma durumunda kalması gelmektedir. Bölgede çözülemeyen problemlerin devam etmesi, ilişkilerin istikrarlı hale gelemeyeceğine işaret etmektedir. Enerji kaynakları odaklı problemler, Batılı devletlerin RF'yi devre dışı bırakmaya yönelik politikaları da Türkiye-RF ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen parametrelerdir. Bölgedeki tüm değişim ve gelişmeler dikkate alındığında Türkiye ile RF arasındaki ilişkilerde kompartmanlaştırma politikası uygulanırsa da mevcut problemlerin her an patlama olasılığı taşıması bu politikanın kesin bir çözüm olamayacağını göstermektedir.

Kaynakça

- Arslanlı, Araz. (2015). *Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Bakan, Zerrin Ayşe (2007). "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları". *21. Yüzyıl, Cilt 1, Sayı 3*, 35-50.
- Coene, Frederik. (2010). *The Caucasus: An Introduction*. New York: Routledge.

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

- Çelikpala, Mitat. (2007). "1990'lardan Günümüze Türk-Rus İlişkileri". *Avrasya Dosyası, Cilt 13, Sayı 1*, 267-298.
- Demir, Ali Faik (2003). *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasyaya*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Demir, Ali Faik. (2014). "Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikaları ve Bölgesel Dengeler Açısından Önemi 2003-2013". Okan Yeşilot içinde, *Hazar'dan Karadeniz'e Stratejik Bakış* (s. 61-89). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Demirtaş, Yusuf Serdar (2019). "Doğu Sorunu"ndan "Yeni Büyük Oyun"a". *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 31*, 1-32.
- Dikkaya, Mehmet & Tıgılı, Abdülkadir. (2015). "Güney Kafkasya Enerji Koridoru: Alternatif Projeler Kapsamında, "TANAP"". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi/GOSOS, (10)1*, 99-117.
- Ege, Ash. (2008). "Türk Dış Politikasında 1990'lı Yıllar: Soğuk Savaş Sonrası Dönüşüm ve İstikrar". *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt XXIV, Sayı 1*, 321-335.
- Elmas, Buket. (2018). "Türkiye'nin Gürcistan Politikasındaki Değişim ve Dönüşüm". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 59*, 344-351.
- Erol, Mehmet Seyfettin. S., & Ozan, Emre. (2011). "Türk Dış Politikasında Süreklilik Unsuru Olarak Siyasal Rejim". *Gazi Akademik Bakış, Cilt 4, Sayı 8*, 13-38.
- Françoise, Companjen., Maracz, Laszyo., & Versteegh, Lia. (2010). *Exploring the Caucasus in the 21st Century: Essays on Culture, History and Politics in a Dynamic Context*. 2010. Pallas: Amsterdam.
- Gürsel, Serap. (2012). "Kafkasya'da Güvenlik Sorunu ve Bunun Türk Dış Politikasında Yansımaları". *Uluslararası Kafkasya Kongresi, 26 - 27 Nisan April 2012*, (687-699). Kocaeli.
- Hacısalihoğlu, İlhan. Yaşar. (2006). 2Jeopolitik Düzlemde Güney Kafkasya". *Güney Kafkasya'ya Güncel Bakış Sempozyumu* (s. 7-25). İstanbul: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü.
- Hatipoğlu, Osman. Gökhan. (2018). "Farklı Bir Kamu Kurumu Olarak TİKA: Örgüt Yapısının Dönüşümü Hakkında Bir Analiz". *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 99-116.
- Hille, Charlotte. (2010). *State Building and Conflict Resolution in the Caucasus*. Leiden-Boston: Brill.
- İsmayılov, Elnur. (2013). 221. Yüzyıl Rusya Dış Politika Doktrinleri'nde Güney Kafkasya ve Orta Asya Değerlendirmesi2. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 87-105.
- İyikan, Necati. (2011). *Orta Asya Güney Kafkasya Siyasî Gelişmeler (1991-2010)*. İstanbul.
- Kadimoğulları, Buket. Yemen. (2019). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye ve İran'ın Güney Kafkasya Politikaları. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kamrava, Mehran. (2017). *The Great Game in West Asia*. Qatar: Georgetown University.
- Kanbolat, Hasan. (2001). "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı". *Avrasya Dosyası, Rusya Özel, Kış Cilt: 6, Sayı: 4*, : 165-179.
- Kantarıcı, Şenol. (2014). "Soğuk Savaş Sonrası Gürcistan: Jeopolitiği ve Etnisite Sorunu". Okan Yeşilot içinde, *Hazar'dan Karadeniz'e Stratejik Bakış* (227-256). İstanbul: Yeditepe.

- Kasım, Kamer. (2019). "Türkiye-Rusya İlişkilerinde Kafkasya Faktörü". P. D. Prof. Dr. Emine İnandır içinde, *Siyasi, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Türkiye ve Rusya -2-* (173-189). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kasım, Kamer. (2009). *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*. Ankara: Usak Yayınları.
- Kazimirov, Viladimir. (2014). *Peace to Karabakh: Russia's Mediation in the Settlement of the Nagorno-Karabakh Conflict*, . Moskow: VES MIR Publishers.
- Kılıç, Selami. (2017). "Türk-Alman Kaynakları Işığında Sovyet İhtilali Sonrasında Kafkasya". Mehmet Okur, Bahadır Güney, Ülkü Köksal içinde, *I. Dünya Savaşı'nda Karadeniz ve Kafkasya* (s. 173-228). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Koca, Meryem. (2019). "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD ve Rusya'nın Güney Kafkasya Politikaları". *ANADOLU Strateji Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 15-36.
- Montreux Boğazlar Sözleşmesi. (1936, Ağustos 5). *Resmi Gazete*. Ankara.
- Nuriyev, Elkhan. (2007). "EU Policy in the South Caucasus A view from Azerbaijan". *Center for European Policy Studies 3. Accessed April 17*.
- Oktay, Hasan., & Cerrah, Ufuk. (2018). *Uluslararası Politikada Kafkasya*. Ankara: Hitabevi Yayınları.
- Oran, Baskın. (1994). "Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası". *Instltut de Relatlons Intun.tlon.lei et*, (s. 271-278). Paris.
- Özarslan, Bahadır Bumin. (2012). "Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies, XII/1 (Yaz 2012)*, 135-166.
- Özel Altemir, Merve. 2019. "Dağlık Karabağ'ın İşgali Sonrası Türkiye-Ermenistan İlişkilerine Siyasî Etkilerinin İncelenmesi". Ankara: T.C Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Programı.
- Özkan, Gökhan. (2010). 2Soğuk Savaş Sonrası orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-NATO-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (12)1*, 109-132.
- Özyılmaz, Emine. Vildan. (2013). "Geçmişten Günümüze Dağlık Karabağ". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 191-208.
- Peimani, Hooman. (2009). *Conflict and Security in Central Asia and The Caucasus*. Santa Barbara: ABC-CLIO.LLC.
- Polat, Doğan. Şafak. (2019). "Kafkasya'da Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan İttifakının Bölgesel Güvenliğe Etkileri". *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6 (2)*, 248-265.
- Sammut, Dennis., & Nikola , Cvetkovski. (1996). *Confidence Building Matters: The Georgia-South Ossetia Conflict*. London: VERTIC Papers.
- Sander, Oral. (1994). "Yeni Bir Bölgesel Güç Olarak Türkiye'nin Dış Politika Hedefleri". Faruk Söylemezoğlu içinde, *Türk Dış Politikasının Analizi* (s. 419-424). İstanbul: Der Yayınları.
- Sapmaz, Ahmet. (2008). *Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sarıahmetoğlu, Nesrin. (2014). "Hazar'ın Stratejik Önemi ve Bölgesel Güvenlik Tehditleri". Okan Yeşilot içinde, *Hazar'dan Karadeniz'e Stratejik Bakış* (s. 7-61). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Güney Kafkasya Eksenli Değişimlerin Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri Üzerinden Analizi

- Sarıahmetoğlu, Nesrin. (2016). "Karabağ Sorununun Çözüm Sürecinde Türkiye ve Rusya". *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, III (2), 93-119.
- Suyundikov, Suinbay. (2021). "Dağlık Karabağ Savaşı'nın Çözümü Bağlamında Türkiye ve Rusya", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 132-145.
- Sönmez, A. Sait. (2015). "Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 27, 1-9.
- Şal, Birol. (2009). "Soğuk Savaş Sonrası Süreçte Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya Yönelik Dış Politika Açılımları". İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı Tezi.
- Tellal, Erel. (2010). "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 65 (3), 189-236.
- Topal, Coşkun. (2015a). "Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası ve Gürcistan". *Turkish Studies. Volume 10/1 Winter*, 753-770.
- Topal, Coşkun. (2015b). "Türkiye'nin Güney Kafkasya Politikası ve Ermenistan ile İlişkileri". *Turkish Studies, Volume 10/2 Winter*, 963-978.
- Tüysüzoğlu, Göktürk. (2017). "Rusya Dış Politikası'nın Etkin Silahı: Donmuş Çatışma Bölgeleri". *Güvenlik Stratejileri Yıl: 13 Sayı: 26*, 185-219.
- Yalçınkaya., Alaeddin. (2006). *Kafkasya'da Siyasî Gelişmeler: Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne*. Ankara: Lalezar Kitabevi.
- Yılmaz: , Salih & Yakşi, Abdullah. (2016). "Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk Rus İlişkileri". *TYB Akademi*, 9-57.

